

ПУТОПИСНА И МЕМОАРСКА ПРОЗА У СРПСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ: ОД СРЕДЊЕГ ВИЈЕКА ДО САВРЕМЕНОГ ДОБА

На џуџу – џуџоџиси и мемоари у српској књижевности и о Србији, зборник радова, прир. Светлана Шеатовић и Марко М. Радуловић, Институт за књижевност и уметност – Матична библиотека „Љубомир Ненадовић”, Београд – Ваљево 2025

Зборник радова *На џуџу – џуџоџиси и мемоари у српској књижевности и о Србији* настао је као резултат међународног научног скупа истог назива, одржаног 10. септембра 2024. године у организацији Одељења за поезику модерне и савремене српске књижевности Института за књижевност и уметност у Београду и Матичне библиотеке „Љубомир Ненадовић” у Ваљеву. Прилози у зборнику обухватају разноврсну и хетерогену грађу, од средњовијековне књижевности до савремених ауторских пракси. Двадесет и један рад аутора из Србије, Црне Горе и Италије доноси нове увиде у стваралаштво значајних српских путописаца и мемоариста, као и у мање проучене аспекте путописне и мемоарске прозе. Посебна пажња посвећена је и прожимању ових жанрова са различитим литерарним поступцима и врстама. Нарочиту вриједност зборника чине прилози који говоре о томе како су ове крајеве и бурне историјске догађаје који су се у њима одиграли видјели страни путописци и писци мемоара. Текстови у зборнику подијељени су у четири целине, слиједећи хронолошки принцип.

Прва цјелина зборника покрива најшири период – од средњег до 19. вијека. Отвара је рад Милоша Живковића у којем се *Житије Макарија Римљанина* тумачи као жанровски хибридно дјело које спаја елементе житија, путописа и апокрифа. Посебна пажња усмјерена је на конституисање духовно-алегоријског хронотопа, симболичку функцију простора и мотива, као и на однос овог текста према средњовијековним наративним моделима, уз посебно поређење са *Александридом*. У студији Персиде Лазаревић ди Ђакомо разматрају се путописи двојице значајних енглеских путника и путописаца XVII вијека, Питера Мандија и Хенрија Блаунта. Анализа је усмјерена на одјелке њихових дјела који се односе на пролазак кроз српске крајеве – у *A Journey Overland from Constantinople to London* Питера Мандија, који је до XX вијека остао у рукопису, и у *A Voyage into the Levant* Хенрија Блаунта, објављеном 1636. године. Иако су оба путника прешла исту руту римског пута, али у супротним смјеровима и у различитом временском интервалу, њихова свједочанства представљају драгоцјену паралелу путописног искуства. Оба аутора остављају описе српских простора, градске и сеоске средине, становништва, као и бројних детаља који су били намијењени енглеској читалачкој публици, а који истовремено имају значајну вриједност за

проучавање локалне историје. У раду Николете Кабаси анализира се путопис Јевгенија Љвовича Маркова *Путовање кроз Србију и Црну Гору* (1903) као књижевно и етнографско свједочанство, са посебним фокусом на његово обликовање Србије као симболичког простора у оквиру словенског идентитетског модела. Рад указује на амбивалентан однос сличности и разлике између Србије и Украјине, при чему се истовремено гради идеја сродности, али и наглашава дистанца и „другост”. У раду Марка М. Радуловића анализира се начин на који Љубомир Ненадовић у *Писмима из Немачке* пародира жанр путописа и сопствено раније стваралаштво. Посебна пажња посвећена је мотиву (не)кретања главног јунака, одсуству јасног циља путовања, испражњености културноисторијских садржаја, као и споју хумора и елегичних тонова који произилазе из ауторовог разочарања у европску цивилизацију.

Другу цјелину зборника започиње рад Александре Секулић „Цариград у путописном искуству и сведочанству Чедомиља Мијатовића”, у којем се анализира путопис *Цариградске слике и њирике* (1901). Посебна пажња посвећена је културолошким и имаголошким слојевима текста, као и значају Мијатовићевог живог и сугестивног путописног израза. У раду се издвајају ауторове слике Цариграда и његова запажања о обичајима, свакодневици и менталитету истанбулског простора, која представљају значајан допринос српској путописној прози с почетка 20. вијека. Бојан Чолак анализира путопис Светомира Николајевића о Норвешкој као вишеслојан културни текст у којем се прожимају социополитички, естетски и филозофски аспекти. Норвешки друштвени модел посматра се као критички оквир за промишљање српског друштва и његових могућности развоја. Посебно се истиче симболичка функција арктичког пејзажа, као и модернистичка осјетљивост израза која спаја документарни и књижевно иновативни дискурс, чиме се путопис афирмише као простор друштвене и моралне рефлексije. Љиљана Бањанин анализира запис италијанског дипломате Ђулијана Коре о Београду уочи Првог свјетског рата, с посебним освртом на текст „Belgrado 1914”, објављен 1941. године. У раду се реконструише биографија Ђулијана Коре, али и допуњују историјске чињенице кроз његово свједочење о атмосфери у Београду, политичким приликама и „закулисним играма” европских сила, при чему се посебно издваја његов доживљај српског друштва и политичких актера. Александар С. Пејчић у свом раду анализира мемоарску прозу Бране Цветковића о Великом рату, са посебним освртом на хумористичку перспективизацију избјегличких дана српске војске и цивила на Крфу. У раду се разматра приповједна организација текста, фигура приповједача и поступци фикционализације стварности, при чему се посебно издвајају хумористички и комички елементи у обликовању ратног искуства, као и културолошки аспекти менталитетских особености српског колектива у условима избјеглиштва. Присуством

хибридних елемената и утицаја идеолошке перспективе на представљање Југославије краља Александра у Адамовичевом дјелу *The Native's Return* (*Повраћајак домороца*) бави се Енрико Даванцо. Цјелину закључује рад Тање Калајџић посвећен особеностима путописних елемената у опусу Вељка Петровића, прије свега на основу текстова које је овај аутор објавио током боравка у Будимпешти и Пољској, као и програмског есеја „Зараза путовања и путописа”.

Трећу цјелину зборника отвара рад Слађане Јаћимовић у којем се у контексту српске међуратне књижевности анализирају путописи *Руске њоворке* Станислава Винавера и *Ујисци из Русије* Драгише Васића. У раду се указује на амбивалентан статус Русије у поратном периоду, као истовремено блиске и познате, али и идеолошки измијењене, егзотизоване и друге културе. Посебно се истиче усмјереност оба текста на приказ друштвених и духовних потреса након револуције, при чему се класични путописни описи простора и културних обиљежја повлаче у други план. Иако су слични по емоционалном тону и критичком односу према посљедицама револуције, ови путописи се разликују по поетичким и наративним поступцима који произилазе из различитих модернистичких оријентација њихових аутора. У раду Снежане М. Милосављевић Милић анализира се путописни сензотоп Милоша Црњанског у уводном тексту путописа *Љубав у Тоскани* („Пиза”, 1923, 1930), полазећи од савремених теоријских оквира сензитивистичке и атмосферичке поетике. Студија Светлане Шеатовић анализира путописе Десанке Максимовић као мање познат али значајан сегмент њеног стваралаштва, који је уско повезан са биографским током обиљеженим путовањима. Посебна пажња посвећена је њиховом поетичком аспект, као и контекстуалном односу према професионалном и животном искуству ауторке. У раду Ларисе Костић анализира се преписка Десанке Максимовић и Радована Зоговића. Писма, која обухватају период од 1953. до 1982. године, свједоче о политичком прогону и каснијој књижевној реинтеграцији Зоговића, истовремено освјетљавајући његова лична размишљања, стваралачке дилеме и отпор културној изолацији. Рад овај корпус тумачи као истовремено мемоарски запис и историјски извор, који документује политичке и културне околности послеријатне Југославије, уз примјену књижевноисторијског, архивистичког и документалистичког приступа. У раду Славице Гароње Радованац разматра се мемоарско стваралаштво партизанки учесница Народноослободилачке борбе у Другом свјетском рату, као до сада мање проучен сегмент српске мемоаристике. На примјерима Митре Митровић, Јаре Рибникар и др Саше Божовић анализирају се заједничке тематске и идејне особености њихових казивања, али и индивидуалне поетичке разлике, уз посебно издвајање језичке, етичке и књижевне вриједности ових текстова. Рад посебно наглашава доминацију алтруистичке перспективе и „женског принципа” у обликовању

ратног искуства, који упркос суровим околностима емитује хуманост, заједништво и мотив (осујећеног) материнства.

Завршна цјелина зборника усредсређена је, највећим дијелом, на остварења везана за другу половину 20. и прву деценију 21. вијека. У раду Александре Пауновић, у оквиру савремених постколонијалних и имаголошких приступа проучавању путописа, анализирају се путописни записи Иве Андрића из Шпаније као књижевноумјетнички чин у којем се спајају путовање и литерарност. Посебна пажња посвећена је поетици фрагментарности, као и тексту „Шпанска стварност и први кораци у њој”, уз херменеутичко тумачење колористичких мотива, прије свега сиве и модре боје, које обликују наративну атмосферу и доприносе реторичко-онтолошком грађењу зачудности. Розана Морабито истражује амбивалентну позицију мемоарских записа који се крећу између историје и књижевности, као и однос између трауме и њене књижевне обраде у тексту „Круна на злочиној глави” Драгослава Михаиловића. Истраживање Горана Радоњића посвећено је тамничком искуству Борислава Пекића, описаном у дјелу *Године које су њојели скакавци*. Интердисциплинарни карактер зборника додатно обогаћује рад историчара Милана Гулића, који се бави представама распада СФР Југославије и грађанског рата у путописним записима двојице аутора – Курта Кепрунера, Аустријанца који живи и ради у Њемачкој, и Бабкена Симоњана из Јерменије. У раду се анализирају њихова свједочанства о југословенској кризи, настала у форми путописа, која представљају значајан документарни траг о распаду једне државе и ратним дешавањима која су га пратила, уз упоредно сагледавање различитих перспектива и културно-географских полазишта аутора. У раду Оље Перишић анализира се аутобиографски роман Марине Лаловић *Београдски свињац (La cicala di Belgrado, 2020)*, у којем ауторка кроз личну причу одрастања у Београду током деведесетих година и каснијег живота у Италији тематизује процесе друштвених и културних трансформација у периоду распада Југославије и транзиције. Посебна пажња посвећена је формирању бикултурног и билингвалног идентитета, као и преиспитивању појма аутентичности у контексту личне и геополитичке транзиције, те значају културног наслеђа у процесима миграције и интеграције у нову средину. Зборник се затвара радом Маше Љ. Петровић у којем се анализира генеза путописа *Бројчаник* (2021) кроз утицаје жанра дневника, аутобиографије, кратке и сатиричне приче. Посебна пажња посвећена је појму „путописни дневници”, као и фрагментарности, исповједном тону, прецизном датирању и непосредности записа, који обликују хибридную структуру текста и утичу на идентитет путописца. Рад истовремено разматра укрштање аутобиографског и путописног дискурса, као и присуство ироније и хумора у обликовању слике Другог и у комично-сатиричној модификацији путописног искуства.

Зборник радова *На љуљу – љуљојиси и мемоари у српској књижевности и о Србији* представља методолошки разуђен и тематски кохерентан научни допринос проучавању путописне и мемоарске прозе. Обухватајући широк хронолошки распон, од средњовјековне до савремене књижевности, радови у зборнику указују на жанровску сложеност и хибридност ових облика, као и на њихову изразиту интерпретативну отвореност. Посебна вриједност зборника огледа се у интердисциплинарном приступу, у оквиру којег се путопис и мемоари сагледавају у пресеку књижевнотеоријских, културолошких, историјских и имаголошких перспектива. На тај начин се показује да ови жанрови функционишу као мјеста укрштања личног и колективног искуства, текстуалног и историјског, као и сопственог и другог. Зборник не само да систематизује постојећа истраживања већ отвара и нове аналитичке правце у проучавању књижевних репрезентација простора, идентитета и културног памћења, те представља релевантан допринос савременој науци о књижевности.

Мср Тања П. КАЛАЈЧИЋ

Истраживач сарадник

Институт за књижевност и уметност, Београд

Одељење Поетика модерне и савремене српске књижевности

tanjakojic2017@gmail.com